

במסכת שבת (יא.) אמר רבא בר מחסאי אמר רב חמא בר גוריא אמר רב כל עיר שגגותיה גבוהין מבית הכנסת לסוף חרבה שנאמר "לרומם את בית אלהינו ולהעמיד את חרבותיו ולתת לנו גדר ביהודה ובירושלים", היום כמעט רוב היהודים כבר נמצאים בארץ הקודש והשלטון ביד היהודים מדוע ישנם הרבה מאוד בית שגבוהים מבית הכנסת ?

רש"י (ד"ה לרומם בית אלהינו) מסביר שע"י שרוממנו (הגבהנו) את בית אלהינו, זכינו לתת לנו גדר (נחלה) ביהודה, כלומר הגבהת בית הכנסת מונעת חורבן של בתי העיר. **והרי"ף** מסביר כשם שמרומם בית אלהינו מעמיד את חרבותיו (כלומר עם ישראל רומם את בית המקדש כאשר היה קיים, ולכן בזכות זה גם כאשר בית המקדש נחרב, מה שנשאר ממנו - הכותל המערבי נשאר עומד), כך מי שאינו מרומם בית אלהינו מחריב את העומד (מחריב את שאר בתי העיר).

הגמרא מחלקת בין בתים שאסור שיהיו גבוהים מבית הכנסת לבין קשקושי ואברורי שיכולים להיות יותר גבוהים מבית הכנסת. ואמר רב אשי אנא עבדי למתא מחסאי דלא חרבה (פרש"י רב אשי ראש ישיבה היה במתא מחסאי ומנעם מלהגביה בתייהם יותר מביהכנ"ס). והא חרבה, מאותו עון לא חרבה.

קשקושי ואברורי - פרש"י בירניות ומגדלים. **והערוך** פירש בנינים העשויין לנוי. **הר"ן** פירש בירניות ומגדלים שעשויין לחזק. **הרא"ש** (ס' כג) פירש בירניות ומגדלים, (מותר להגביהם) לפי שאין משתמשים על גגותיהן, ו"א בגגות של הבתים שלנו גם מותר להגביהם לפי שהן משופעין ואין משתמשים על הגגות, מיהו היכא דרוב הגג גבוה מביהכנ"ס אסור כיון שמשתמשים בעליה שתחת הגג. ו"א שאם הגביה אותו כופין להשפילו ומביאין ראייה מהא דאמר רב אשי אנא עבדי לה למתא מחסאי דלא חרבה, דמשמע שכפאן להשפיל הבתים, מכיוון שאם רק נתן להם עצה שלא להגביה הבתים מה החידוש שהוא משמיע לנו, גם הם ידעו כן, **ור"ח** פירש שצווה להגביה בית הכנסת.

תוספתא במגילה (פ"ג ה"ד) אין פותחין פתחי בתי כנסיות אלא למזרח שכן מצינו בהיכל שהיה פתוח למזרח שנאמר "והחונים לפני המשכן קדמה לפני אהל מועד מזרחה" (במדבר ג, לח). אין בונים אותה אלא בגובהה של עיר שנאמר "בראש הומיות תקרא בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר" (משלי א, כא). ופירש מנחת בכורים - בגובהה של עיר כגון בית המקדש¹ שהיה במקום גבוה בא"י כמבואר בזבחים² (נד:).

הרמב"ם (הלכות תפילה פ"א ה"ב) כתב כשבונים בית כנסת אין בונים אותה אלא בגובהה של עיר שנאמר "בראש הומיות תקרא". ומגביהין אותה עד שתהא גבוהה מכל חצרות העיר שנאמר "ולרמם את בית אלהינו". **הגהות מימוניות** (אות ג) מפרש בשם רבינו תם (בתוס' ישנים שם) דווקא כעין גגותיהן שהיו שווין (גג ישר ולא גג רעפים) ומשתמשים בהן, ויש בזיון משתמשים למעלה מבית הכנסת, אבל גגותינו שאין עשויין להשתמש בהן דומין לקשקושי ואברורי ומותר להגביהם. ואעפ"כ היה מעשה בטירו"ש באחד מקרוביו שהגביה ביתו וצווה להגביה גם בית כנסת, ועשו בנין אחד מצד אחד לבד בקרן אחד גבוה (כלומר הגביהו רק צד אחד של בית הכנסת) ולא חש להחמיר עליו יותר. וכן הורה מורה רבינו (תם) בנורנב"ערג.

הטור כתב (סי קנ) אין בונים אותה אלא בגובהה של עיר ומגביהין אותה עד שתהיה גבוהה מכל בית העיר. ודווקא בית משתמשים בהן אבל בירניות ומגדלים שאין משתמשים בהן יכולין להגביהן יותר

¹ כתב ספר המספיק לעובדי ה' (פכ"ה) שהואיל ודין הגבהת ביהכנ"ס נלמד מדין בית המקדש, יש ללמוד לחפות את הכתלים, לפתח ולנאות את התקרות והדלתות ולרצף את הקרקע בשיש או באבני רצפה, עד שאילו היה אפשר לחפות את הכתלים והתקרות בזהב ובכסף כעין מה שהיה בבית המקדש.

² דרש רבא מאי דכתיב "וילך הוא ושמאל וישבו בניו ברמה" (שמואל א י"ח), וכי מה ענין נזירות אצל רמה, אלא שהיו יושבין ברמה (פרש"י בעירו של שמואל) ועוסקין בניו של עולם (פרש"י למצוא מקום לבית הבחירה מן התורה), כתוב "וקמת ועלית אל מקום" (דברים י"ח), מלמד שבית המקדש גבוהה מכל ארץ ישראל, וארץ ישראל גבוהה מכל הארצות. יעוין שם לגבי המיקום המדויק שנלמד מהפסוק "בין כתפיו שכן" (דברים לג, יב).

מבית הכנסת. וגם שהוא משופע ואינו ראוי לתשמיש צריך לשער שעד המקום שהוא ראוי לתשמיש שלא יהא גבוה יותר מבית הכנסת ע"כ. הטור פסק כמו הרא"ש והגהות מימוניות שצריך להגביה את בית הכנסת שיהיה יותר גבוה מכל בית אחר בעיר לא כולל גגות שאין שמשמשים בהם.

נשאלת השאלה הרי היום רוב בית העיר גבוהים מבית הכנסת ?

הטור כתב בשם יש אומרים (הרא"ש ורש"י), שמי שהגביה ביתו יותר מבית הכנסת שכופין אותו להשפילו. אבל ר"ח חולק ואמר שצריך להגביה את בית הכנסת ולא לכופו ולהשפיל את הבתים וז"ל רב אשי הגביה את בית הכנסת למעלה מכל גג דלא יחרב מהאי עוון. וכך עשה רבינו תם שמובא בהגהות מימוניות.

הב"ח חולק ואמר שנראה שאין זה אלא בעיר שכולה ישראל, אבל עכשיו בגלותינו שאנו דרים בעירות בין הגויים מתי מעט, וגם מתקנאים בנו אם נבנה בגובה, מוטב לקיים בעצמנו "למה תתראו" (בראשית מב, א, רש"י) שם מסביר למה תתראו - למה תראו עצמכם בפני בני ישמעאל ובני עשו כאילו אתם שבעים (עשירים)) נשפיל בתינו ביותר ונצא ידי שמים וידי הבריות. וכ"כ הבית יוסף (בריש סימן קנד) בשם מהר"י חביב נראה לי כי בתי כנסיות שאנו מתפללין בהם תוך החצרות במלכות תוגרמה, הם דומים לזה מהטעם שאמרו חכמים ברחובה של עיר שאין בה קדושה (מגילה כו. לעיין מקום תפילה) דאקראי בעלמא היא, וכל דירתנו בבתיהם ובחצריהם ובטירותם הכל דרך עראי בשכירות חודש או שנה ואין בהם קדושה, וכ"ש שאין בהם מה שאמרו (שבת יא.) עיר שגגותיה גבוהים מבית כנסת לסוף חרבה, שהרי הרמב"ם אמר כשבונים בית כנסת אין בוין אותה אלא בגבהה של עיר, הרי שאמר כשבונים בית כנסת, שפירושו כאשר בונים אותה מתחילה בקבע, ובזמננו זה במלכות הנזכר אין לנו רשות להזמין בית קבוע לשם בית כנסת, כ"ש שאין לנו רשות לבנותו ואנו צריכים להטמין עצמנו בבתי תחתית וקולה לא ישמע מפני הסכנה, א"כ אפילו שיהיה בית דירה למעלה על הבית שאנו מתפללים בו כמנהג אין למחוק ובלבד שיהגו בנקיות בבתיים שלמעלה מבית התפילה.

השו"ע פסק כמו הרא"ש והטור, והרמ"א פסק כמו הב"ח והבית יוסף בסי קנד וז"ל שאין בונים בית הכנסת אלא בגבהה של עיר, ומגביהין אותו עד שיהיה גבוה מכל בתי העיר שמשמשים בהם, לאפוקי בירניות (פרוש בגינים העשויים לנוי תרגום שכיות החמדה בירניות שפירו) ומגדלים שאין משמשים בהם; וגם שהוא משפיע ואינו ראוי לתשמיש, משערין עד המקום שהוא ראוי לתשמיש, דהינו שאם יש עליה תחת הגג לא תהא גבוה יותר מבית הכנסת. הגה: ובשעת הדחק, או שיש מצות מלכות שאין ראויים לבנות בית הכנסת קדונו, מתיר להתפלל בבית אף על פי שדרין בעליה על גביו, ובלבד שיהגו בעליה שיעליו בנקיות, כמו שיתבאר סוף סימן קנ"א. (בית יוסף סימן קנ"ד בשם מהר"י בן חביב). מי שהגביה ביתו יותר מבית הכנסת, יש אומרים שכופין אותו להשפילו. ואם עשה בכך גבוה יותר בקרן אחד מבית הכנסת, סגי בכך (הגהות מימון פרק י"א מהלכות תפילה, שכן היה מעשה).

המ"א (בס"ק ב) שואל מדוע עכשיו אין נזהרין בזה ? ונ"ל דכיון שיש אימת העכו"ם אין רשאי להגביה כ"כ, ואם תאמר נשפיל ביתנו וי"ל דכיון שיש הרבה בתי עכו"ם בעיר שגבוהים מבית הכנסת א"כ גם אם נשפיל את בתי היהודים ליכא היכרא לביהכנ"ס, וכך נראה לי לדחוק ליישב המנהג. ואלו שתוחבין עמוד ברזל בקרן אחד של בית הכנסת כדי להגביהו לא הועילו בתקנתן.

כעת נשאלת השאלה ביתר שאת שהיום כמעט רוב היהודים כבר נמצאים בארץ הקודש והשלטון ביד היהודים מדוע ישנם הרבה מאוד בית שגבוהים מבית הכנסת ובוודאי שאין מקפידים להתנהג בנקיות בבתיים שהם מעל לבית הכנסת ?

כתב **ערוך השולחן** (ס"ג) כשהיכנ"ס בנוי על מקום גבוהה שבעיר, די בכך שמחמת זה הבית הכנסת גבוהה מעל כל הבתים, ואין צורך שהוא עצמו יהיה גבוהה משאר הבתים. **ושפת אמת** (שבת יא, א) כתב כשאחד מבתי הכנסת שבעיר גבוהה מכל בתי העיר, אין צריך שאף בית הכנסת שבעיר יהיו גבוהים מבתי העיר. וכן הביא בספר חשוך חמד (שבת שם) בשם החזו"א לגבי העיר בני ברק ששייכות פונוביז' וסלבודקה שהן גבוהות מבתי העיר, מצילות על כל העיר.

והגרש"ז אויערבך (הליכות שלמה תפילה פי"ט דבר הלכה אות ו) כתב שצ"ע על מה סמכו להקל בזה, ואולי סומכים על כך שבכל מקרה ישנם יהודים עבריינים שמגביהים את בתיהם יותר מביהכנ"ס, אך מ"מ יתכן שגם אז יש איסור לבנות את ביהכנ"ס באופן שלא יהיה גבוהה מרוב הגגות, וכמו שכתב שפת אמת שמעיקר הדין האיסור הוא רק שרוב גגות העיר לא יהיו גבוהים יותר מביהכנ"ס, ויתכן שם באופן זה כדאי למעט עד כמה שאפשר מלבנות ע"י יהודים. ודעת הגרי"ש אלישיב (הערות על מסכת שבת יא,א) שסומכים על שיטת המאירי³ שכתב שכל האיסור הוא באופן שהחלל הפנימי של הבתים גבוהה יותר מחלל ביהכנ"ס, וכדרך היכלות השרים שעושים כך להדר וליופי, אבל כשחלל ביהכנ"ס גבוה מחלל הבתים האחרים בעיר, אף שגגות הבתים מבחוץ גבוהים יותר, וכגון שבונים בנינים גבוהים שיש בהם הרבה קומות, אין בזה שום איסור, שאין זה אלא להרבות בדירות. ואף ששיטה זו מחדשת כי בפשטות הביזיון הוא שכלפי חוץ גגות הבתים האחרים גבוהים יותר (ראה בשו"ת זרע אמת בח"ג סי' טז ובכף החיים ס"ק כא ששאר הפוסקים חלקו עליו), מ"מ סומכים על שיטת זו, ומקפידים באמת שחלל ביהכנ"ס יהיה גבוה מחלל שאר בתי העיר.

כתב **ילקוט יוסף** (בס"ק ב) המקילים כיום לבנות בנינים גבוהים יותר מבית הכנסת, יש להם אילן גדל לסמוך עליו, ובפרט כשקיימת צפיפות, ובמקום מצוות ישוב ארץ ישראל, שיש להקל בזה יותר, וכן המנהג. כדברי המאירי וכ"כ שו"ת קרית חנה דוד (חלק אורח חיים סי' כט) וישרי לב (ד"ג רע"א).

סיכום

ישנה מחלוקת אחרונים בנושא:

1. כאשר ביהכנ"ס בנוי על מקום גבוהה שבעיר, די בכך שמחמת זה הבית הכנסת גבוהה מעל כל הבתים, ואין צורך שהוא עצמו יהיה גבוהה משאר הבתים (ערוך השולחן, שפת אמת וחישוקי חמד בשם החזון איש). **והגרש"ז אויערבך** מוסיף שכדאי למעט עד כמה שאפשר מלבנות ע"י יהודים בתים שגבוהים מבתי הכנסת.

2. שיטת המאירי שכתב שכל האיסור הוא באופן שהחלל הפנימי של הבתים גבוהה יותר מחלל הפנימי של ביהכנ"ס, וכדרך היכלות השרים שעושים כך להדר וליופי, אבל כשחלל ביהכנ"ס גבוה מחלל הבתים האחרים בעיר, אף שגגות הבתים מבחוץ גבוהים יותר, וכגון שבונים בנינים גבוהים שיש בהם הרבה קומות, אין בזה שום איסור (**הגרי"ש אלישיב**). וילקוט יוסף מוסיף שניתן להקל לבנות בנינים גבוהים מבית הכנסת כדי להרבות בדירות גם משום מצוות ישוב ארץ ישראל.

³ בשבת שם (הובאה במחזיק ברכה ס"ק ב וכפי שפירש שיטה זו בספר הבתים שערי בית הכנסת שער ח).